

Augustus 1944:

Kapelaan Koopmans en 'de Kin'

Laurens Ruzius en Monique Brummans

Achter ieder archiefstuk zit een verhaal: soms zijn deze verhalen bekend, soms ook niet. Het lot bepaalt dat soms (archief)stukken met verschillende achtergronden bij elkaar komen en zo een opmerkelijke combinatie vormen. Dit artikel gaat over een dergelijke 'toevallige ontmoeting' van twee gebeurtenissen. In het register van overlijden uit 1944 van de Burgerlijke Stand van 's-Hertogenbosch staan op twee bladzijdes twee akten naast elkaar. Twee akten met ieder een eigen verhaal.

In oktober is het zestig jaar geleden dat 's-Hertogenbosch werd bevrijd. Maanden voor de bevrijding was het al onrustig in de stad. In augustus 1944 vonden twee incidenten plaats die tot op de dag van vandaag tot de verbeelding spreken van vooral de oudere inwoners van de stad.

Dinsdag acht augustus is een warme dag in de stad. In de Kerkstraat loopt de 23-jarige Piet van Bussel, bijgenaamd 'de Kin', met zijn vrouw. Ze zijn ter hoogte van boekhandel Heinen als plotseling schoten klinken. Omstanders duiken weg en Van Bussel trekt instinctief zijn revolver, maar valt dodelijk getroffen neer. De dader ontkomt op de fiets. Van Bussel is als wachtmeester van de AKD, de 'Arbeits Kontroll Dienst', betrokken bij het opsporen van jonge mannen die de verplichte tewerkstelling in Duitsland willen ontlopen. Zijn optreden maakte hem gehaat en berucht. Het leidt tot zijn liquidatie op deze achtste augustus door het verzet. De Duitsers zijn woedend over deze moord op klaarlichte dag. Van Bussel wordt op 12 augustus met korpseer op de begraafplaats te Orthen begraven.

*In 1956 geplaatst gedenkteken voor de pastorie aan het Kapelaan Koopmansplein
(Foto: Laurens Ruzius)*

De volgende dag, woensdag negen augustus 1944. Er wordt door twee mannen aangebeld bij de pastorie van de St. Antoniuskerk in de Muntel op het toenmalige Duhamelplein. Het is de SD, de Duitse Sicherheitsdienst. Een derde sluipt aan de achterkant naar binnen. De dienstbode opent de deur en de mannen vragen naar de 38-jarige kapelaan Koopmans. De dienstbode wil hem halen, maar de mannen gaan direct achter haar mee de trap op. De kapelaan wordt verrast op zijn werkkamer. Een vierde man, die buiten op de uitkijk heeft gestaan, voegt zich bij de drie anderen. De vier Duitsers ondervragen kapelaan Koopmans en zoeken naar brieven en papieren. Even later gebeurt het. De kapelaan komt met grote passen de trap afgerend met de Duitsers achter hem aan. Hij vlucht via de achteruitgang de pastorie uit en rent naar het plein.

No. 551 Heden 25 Augustus negentienhonderd vier en veertig is voor ons ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente 's-Hertogenbosch verschenen: Brouwer Willem aanspreker, oud een en veertig jaren, wonende alhier, die verklaarde, daarvan uit eigen wetenschap kennis dragende, dat alhier op 25 Augustus dezes jaars, ten veertien uur derdag is overleden: van Bussel, Petrus Johannes Adrianus, wachmeester, oud drie en twintig jaren, geboren te Heerlen, wonende alhier, echtgenoot van Meijer, Drijze, zoon van van Bussel, kind des Wilhelms, landbouwer en Verwoort, Maria Johanna, zonder beroep, beiden wonende te Vught.

Waarvan akte, welke is voorgelezen. De ambtenaar van den burgerlijken stand voornoemd,

W. Brouwer H. Ruats

De overlijdensakten van Kapelaan Koopmans (onder) en P. van Bussel (boven) in het overlijdensregister van de burgerlijke stand van 1944. (Foto's: Stadsarchief)

No. 547 Heden 25 Augustus negentienhonderd vier en veertig is voor ons ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente 's-Hertogenbosch verschenen: Kapelaan Willem aanspreker, oud zestig jaren, wonende alhier, die verklaarde, daarvan uit eigen wetenschap kennis dragende, dat alhier op 25 Augustus dezes jaars, ten veertien uur derdag is overleden: Koopmans, Henricus Gerardus Maria, kapelaan, oud acht en dertig jaren, geboren te Breda, wonende alhier, zoon van Koopmans, Andreas Aloysius, verheggenwoorde en Nooteboom, Petronella Augusta, zonder beroep, beiden wonende te Heerlen.

Waarvan akte, welke is voorgelezen. De ambtenaar van den burgerlijken stand voornoemd,

H. Ruats H. Ruats

Dan wordt hij getroffen door de schietende Duitsers en valt dodelijk getroffen neer. Een langskomende pastoor kan hem nog het Heilig Oliesel en de absolutie geven. Dan sterft hij. De waarschijnlijke reden van de inval is geweest dat de kapelaan betrokken zou zijn bij hulp aan onderduikers.

Mgr. Mutsaerts zendt een telegram naar 'Reichskommissar' Seys-Inquart met het verzoek om het lichaam vrij te geven voor de begrafenis. Dit wordt geweigerd. Het antwoord dat terug kwam van het hoofd van de SD, bevat de volgende redenen. 'De gebeurtenissen in de laatste drie dagen in Brabant (vier moorden op nationaal-socialisten) maken het onmogelijk het stoffelijk overschot vrij te geven. Ook omdat iedere gewilde of ongewilde demonstratie naar aanleiding van deze gebeurtenissen vermeden dient te worden, met het oog op de rust en orde in de provincie Noord-Brabant.'

Het stoffelijk overschot van Kapelaan Koopmans wordt op 11 augustus overgebracht naar kamp Vught en is daar waarschijnlijk gecremeerd. Op 12 augustus is er nog een mis voor hem in de Antoniuskerk.

Na de oorlog

Het stoffelijk overschot van Piet van Bussel wordt op 16 november 1949 herbegraven op de Duitse militaire begraafplaats te IJsselstein (Limburg).

De kapelaan heeft geen laatste rustplaats gekregen. Al op 16 juli 1945 wordt het Duhamelplein omgedoopt tot Kapelaan Koopmansplein. In 1956 wordt vervolgens een beeld onthuld ter nagedachtenis aan de kapelaan. Het parochiehuis staat er nog, de kerk is in 1983 gesloopt.

Literatuur en bronnen

- Jan Cornelissen, 'H.G.M. Koopmans', in: *Ut Rookelijzer*, jrg. 30 (1994) nr. 357, p. 53-65
- John Damen, *Trouw tot in den dood. Over vijftien verzetsstrijders 1940-1945, geschiedenis in Bossche Straatnamen* ('s-Hertogenbosch 1981)
- J. Peijnenburg, 'Vijftig jaar geleden werd kapelaan Koopmans door de SD vermoord', in: *Bisdomblad* jrg. 72 (1994) nr. 31/32, p. 10
- Diverse krantenartikelen
- Secretariearchief gemeente 's-Hertogenbosch 1920-1995, Kunstwerken en gedenktekens, gedenkteken ter nagedachtenis aan Kapelaan Koopmans, Mariabeeld door Peter Roovers, 1954-1956 (statisch nummer 6470)
- Secretariearchief gemeente 's-Hertogenbosch 1920-1995, Aangelegenheden betreffende lijken, gesneuvelde en vermisten, 1940-1945 (statisch nummer 5011)
- Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Collectie Tweede Wereldoorlog nr. 239 (verslag moord op kapelaan Koopmans)